

สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงประชากรในอาเซียน

Situation and Population Change in ASEAN

ชญาธิศวรร์ กุลรัตนมณีพร¹

บทนำ

ในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้ หลายท่านคงจะคุ้นหูและคุ้นตากับคำว่า “อาเซียน” (ASEAN) มากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้หลายประเทศสมาชิกอาเซียนได้มีการเผยแพร่เกี่ยวกับการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน มีรายการโทรทัศน์ช่องอาเซียน หรือกิจกรรมต่างๆ ของประเทศสมาชิกในอาเซียน ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2554) อาเซียนมีอายุ 44 ปี หากเปรียบกับชีวิตของคน ก็ถือว่าคนๆ นี้กำลังอยู่ในวัยกลางคน เป็นวัยแรงงาน เป็นผู้ใหญ่ที่เปี่ยมไปด้วยพลังและความสามารถพร้อมที่จะก้าวสู่ความสำเร็จในวันข้างหน้า บทความชิ้นนี้นำเสนอประวัติความเป็นมาของอาเซียน ศึกษาสถานการณ์ทางประชากร ปี พ.ศ. 2554 ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลด้านขนาดหรือจำนวนประชากร โครงสร้าง การกระจายตัว การเกิด การตายและการย้ายถิ่นของประชากร การเปลี่ยนแปลงและการคาดประมาณประชากรในอาเซียน ตั้งแต่เมื่อเริ่มก่อตั้งอาเซียนจนถึงปี พ.ศ. 2603

ที่มาและความหมายของอาเซียน

“อาเซียน” (ASEAN) หรือ “สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Association of Southeast Asian Nations) เป็นองค์กรความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเริ่มจัดตั้งขึ้นจากสมาชิก 5 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์และไทย โดยได้ลงนามความร่วมมือใน “ปฏิญญากรุงเทพ” (Bangkok Declaration) หรือที่เรียกว่า “ปฏิญญาอาเซียน” (ASEAN Declaration) เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2510 (Association of Southeast Asian Nations, 2011)

วัตถุประสงค์หลักของอาเซียน คือ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกันในภูมิภาค ชำรงไว้ซึ่งสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่นคงทางการเมือง สร้างสรรค์ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม การกีดกันอยู่ดีบนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์

¹ อาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

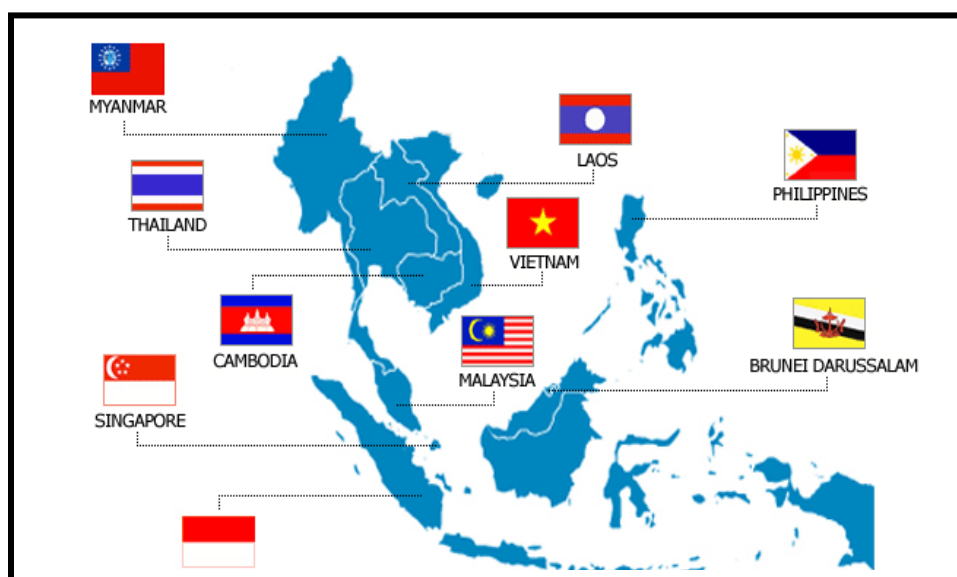
ร่วมกันของประเทศสมาชิก จวบจนถึงปัจจุบันอาเซียนมีประเทศต่างๆ เข้าเป็นสมาชิกรวม 10 ประเทศ (เรียงลำดับตามตัวอักษรอังกฤษ คือ บรูไนดารุสซาลาม กัมพูชา อินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ลาว) มาเลเซีย เมียนมาร์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม)

ตารางที่ 1 : สรุปลำดับการเข้าเป็นสมาชิกของอาเซียน

วันที่เข้าเป็นสมาชิก	ประเทศที่เข้าเป็นสมาชิก
8 สิงหาคม พ.ศ. 2510	อินโดนีเซีย, ฟิลิปปินส์, มาเลเซีย, สิงคโปร์ และไทย
8 มกราคม พ.ศ. 2527	บรูไน ดารุสซาลาม
28 กรกฎาคม พ.ศ. 2538	เวียดนาม
23 กรกฎาคม พ.ศ. 2540	ลาว และพม่า
30 เมษายน พ.ศ. 2542	กัมพูชา

ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/2554>

สัญลักษณ์ของอาเซียน คือ รูปวงข้าวสีเหลือง 10 ต้น บนพื้นสีแดงล้อมด้วยวงกลมสีขาว และสีน้ำเงิน วงข้าว 10 ต้น หมายถึง ประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศ สีเหลือง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง สีแดง หมายถึง ความกล้าหาญและการมีพลวัติ สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ และสีน้ำเงิน หมายถึง สันติภาพและความมั่นคง (กระทรวงการต่างประเทศ, 2553)

ภาพประกอบที่ 1 : แผนที่และธงประจำชาติของประเทศสมาชิกในอาเซียน

ที่มา : <http://www.siamintelligence.com/asean-by-surinand/>, 2553

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการดำเนินงานในกรอบอาเซียน (กระทรวงการต่างประเทศ, 2553) ประกอบด้วย

1) สำนักเลขาธิการอาเซียน (ASEAN Secretariat) ณ กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการติดต่อระหว่างประเทศสมาชิก มีเลขาธิการอาเซียนเป็นหัวหน้าสำนักงาน (ผู้แทนจากประเทศไทยเคยดำรงตำแหน่งนี้ 2 ท่าน คือ ชพนฯ นายแผน วรณเมธี ดำรงตำแหน่งในปี พ.ศ. 2527-2529 และ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ ดำรงตำแหน่งในปี พ.ศ. 2551-2555

2) สำนักเลขาธิการอาเซียน (ASEAN National Secretariat) เป็นหน่วยงานระดับกรมในกระทรวงการต่างประเทศของประเทศสมาชิกในอาเซียน มีหน้าที่ประสานกิจการอาเซียนและติดตามผลการดำเนินงานในประเทศสมาชิคนั้นๆ สำหรับในประเทศไทยหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศและคณะกรรมการผู้แทนถาวรประจำอาเซียน (Committee of Permanent Representatives-CPR) ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนระดับเอกอัครราชทูตที่ได้รับการแต่งตั้งมาจากประเทศสมาชิก

หนึ่งในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน ครั้งที่ 12 เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2550 ที่เมืองเซบู ประเทศฟิลิปปินส์ ผู้นำอาเซียนได้ตกลงให้มีการจัดตั้งประชาคมอาเซียนภายในปี ค.ศ.2015 (พ.ศ. 2558) รวมทั้งจัดโครงสร้างองค์กรของอาเซียนเพื่อรองรับภารกิจและพันธกิจรวมทั้งแปลงสภาพอาเซียนจากองค์กรที่มีการรวมตัวหรือร่วมมือกันแบบหลวมๆ เพื่อสร้างและพัฒนาไปสู่สภาพการเป็น “นิติบุคคล” ซึ่งเป็นที่มาของการนำหลักการนี้ไปร่างเป็น “กฎบัตรอาเซียน” ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ธรรมนูญ” การบริหารปกครองกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ซึ่งผนึกกำลังเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังปรากฏตามสโลแกนที่ว่า “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” หรือ “ประชาคมอาเซียน” (ASEAN Community)

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) มียุทธศาสตร์คือ การมีวิสัยทัศน์เดียว เอกลักษณะเดียว และประชาคมเดียว เพื่อความเจริญมั่นคงของประชากร ทรัพยากร และเศรษฐกิจ โดยต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรในแต่ละประเทศสมาชิก ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอาเซียน ทั้งนี้แผนปฏิบัติการต่างๆ จึงครอบคลุมความร่วมมือในหลายสาขา เช่น ความร่วมมือด้านการปราบปรามยาเสพติด การพัฒนาชนบท การขจัดความยากจน สิ่งแวดล้อมการศึกษา วัฒนธรรม สตรี สาธารณสุข โรคเอดส์ และเยาวชน เป็นต้น ประชาคมอาเซียนประกอบด้วย 3 ประชาคมย่อยในด้านต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย คือ ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Community-ASC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) (กระทรวงการต่างประเทศ, 2553 และ Association of Southeast Asian Nations, 2011)

การศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลประชากรในอาเซียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นพื้นฐานสำคัญเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในอาเซียน สามารถสะท้อนให้เห็นถึงระดับและคุณภาพชีวิตของประชากร อีกทั้งสามารถนำไปเป็นข้อมูลในการเสนอแนะนโยบายต่างๆ ต่อไปในอนาคต

สถานการณ์ประชากรอาเซียน ปี พ.ศ. 2554

ประชากรศาสตร์เป็นวิชาที่มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมการศึกษาเกี่ยวกับสถานะของประชากร คือ ขนาด โครงสร้าง และการกระจายตัวของประชากร รวมถึงศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสถานะประชากร และศึกษาส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงสถานะประชากร อันได้แก่ ภาวะเจริญพันธุ์หรือภาวะการเกิด ภาวะการตาย และการย้ายถิ่น (David Yaukey, 1985)

ข้อมูลสถานการณ์ประชากรในอาเซียน ปี พ.ศ. 2554 นี้ ได้แบ่งการนำเสนอออกเป็นหัวข้อย่อยทั้งหมด 4 หัวข้อด้วยกัน คือ

- 1) ขนาดของประชากรในอาเซียน
- 2) โครงสร้างของประชากรในอาเซียน
- 3) การกระจายตัวของประชากรในอาเซียน
- 4) การเกิด การตายและการย้ายถิ่นของประชากรในอาเซียน

1. ขนาดของประชากรในอาเซียน

ในปี พ.ศ. 2554 ประชากรในอาเซียนมีจำนวนทั้งสิ้น 600.8 ล้านคน เมื่อพิจารณาแต่ละประเทศสมาชิกในอาเซียนจากตารางที่ 2 พบว่าแต่ละประเทศสมาชิกในอาเซียนล้วนแล้วแต่มีความแตกต่างกันในด้านขนาดของประชากรเป็นอย่างมาก

อาเซียนมีทั้งประเทศที่มีประชากรจำนวนมากหรือมีขนาดประชากรที่ใหญ่มาก คือ ประเทศอินโดนีเซีย มีจำนวนประชากร 238.2 ล้านคน ทั้งนี้ประเทศอินโดนีเซียจัดเป็นประเทศที่มีขนาดประชากรอันดับที่ 4 ของโลกด้วย (รองจากจีน อินเดีย และสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีประชากร 1,346 ล้านคน 1,241 ล้านคน และ 312 ล้านคน ตามลำดับ) ส่วนประเทศสมาชิกในอาเซียนที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คือ ประเทศบรูไนดารุสซาลาม มีประชากรเพียง 0.4 ล้านคน ซึ่งถือเป็นประเทศหนึ่งที่มีจำนวนประชากรน้อยมากของโลก

จากข้อมูลจำนวนประชากรของประเทศสมาชิกในอาเซียน เมื่อนำมาเรียงลำดับจากประเทศที่มีประชากรมากที่สุดไปหาประเทศที่มีประชากรน้อยที่สุด เป็นดังนี้คือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม ไทย เมียนมาร์ มาเลเซีย กัมพูชา ลาว สิงคโปร์ และบรูไน

ตารางที่ 2 : จำนวนประชากรและร้อยละของประชากรจำแนกตามประเทศ ปี พ.ศ. 2554

ประเทศ	จำนวนประชากร (ล้านคน)	ร้อยละ
อาเซียน (ASEAN)	600.8	100.0
บรูไนดารุสซาลาม	0.4	0.1
กัมพูชา	14.7	2.4
อินโดนีเซีย	238.2	39.6
ลาว	6.3	1.0
มาเลเซีย	28.9	4.8
เมียนมาร์	54.0	9.0
ฟิลิปปินส์	95.7	15.9
สิงคโปร์	5.2	0.9
ไทย	69.5	11.6
เวียดนาม	87.9	14.6

ที่มา : Population Reference Bureau, 2011 World Population Data Sheet, 2011

ตารางที่ 3 : จำนวนประชากรและร้อยละของประชากรจำแนกตามพื้นที่ ปี พ.ศ. 2554

ประเทศ	จำนวนประชากร (ล้านคน)	ร้อยละ
โลก (รวม)	6,987.0	100.0
แอฟริกา	1,051.0	15.0
อเมริกาเหนือ	346.0	5.0
อเมริกาใต้/ แคริบเบียน	596.0	8.5
เอเชีย (ไม่รวมอาเซียน)	3,615.2	51.7
โอเชียเนีย	37.0	0.5
ยุโรป (ไม่รวม EU)	238.0	3.4
อียู (European Union)	502.0	7.2
อาเซียน (ASEAN)	600.8	8.6

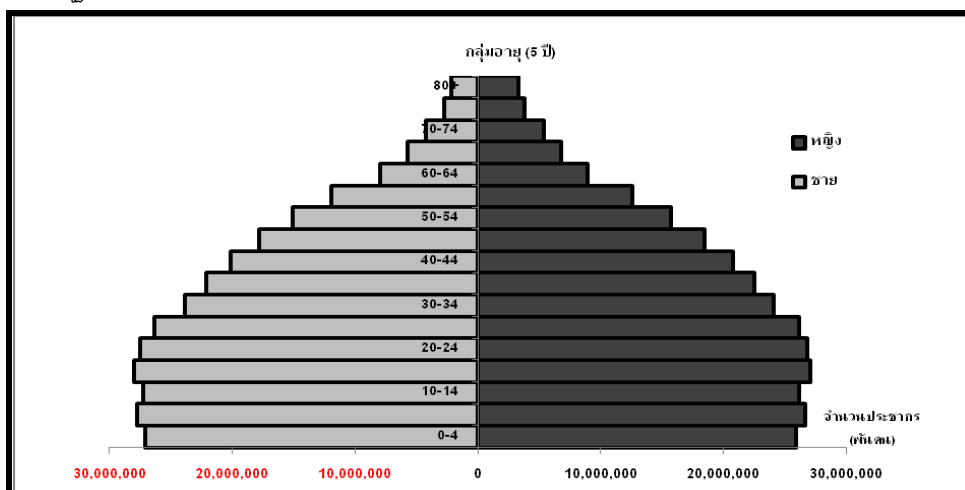
ที่มา: Population Reference Bureau, 2011 World Population Data Sheet, 2011

เมื่อเปรียบเทียบขนาดหรือจำนวนประชากรในอาเซียนกับประชากรโลก (ตารางที่ 3) พบว่า ขนาดประชากรในอาเซียนมีเพียงร้อยละ 8.6 ของประชากรโลก แม้ว่าขนาดของประชากรอาเซียนจะมีสัดส่วนเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ ไม่ถึงร้อยละ 10 ของประชากรโลก ทว่าขนาดประชากรอาเซียนกลับใกล้เคียงกับขนาดของประชากรอเมริกาใต้/ แคริเบียน โดยมีขนาดร้อยละ 8.5 และใกล้เคียงกับขนาดประชากรในอียู (EU) ซึ่งมีประมาณร้อยละ 7.2 ทั้งนี้ในกลุ่มประเทศอียูได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก

2. โครงสร้างทางประชากรในอาเซียน

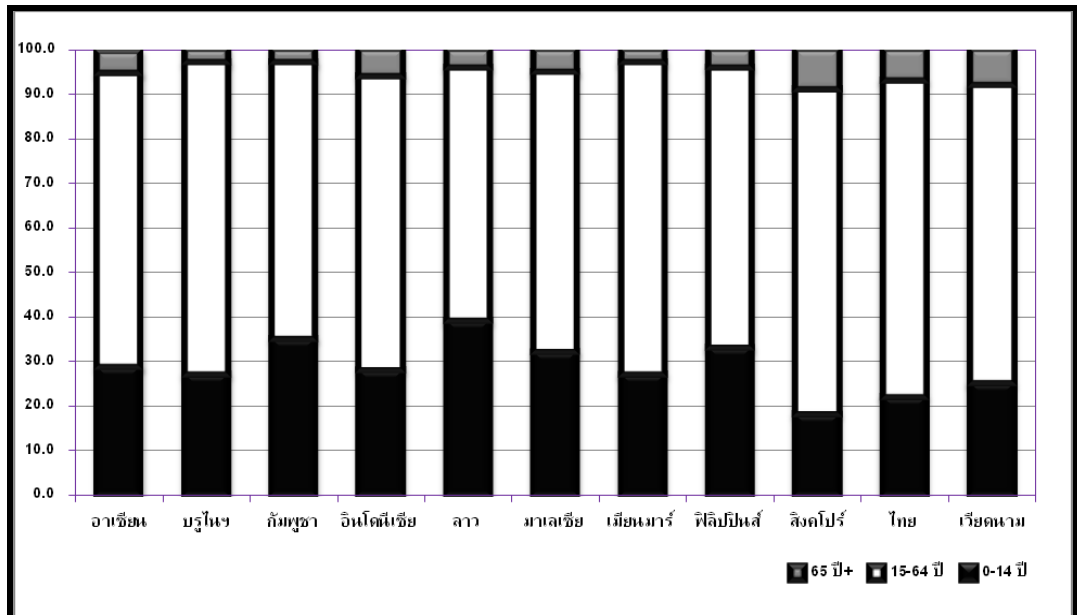
โครงสร้างประชากรในการศึกษาครั้งนี้พิจารณาจากกราฟรูปพีระมิด (ภาพประกอบที่ 2) ซึ่งเรียกว่า พีระมิดประชากร ทั้งนี้พีระมิดประชากรสามารถแสดงโครงสร้างประชากรตามกลุ่มอายุ และเพศ โดยมีแกนกลางแนวตั้งเป็นแกนบอกอายุ ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มอายุ 5 ปี และแกนแนวตั้งดังกล่าวได้แบ่งพีระมิดเป็น 2 ด้าน คือ ด้านขวาและซ้าย โดยด้านขวาของพีระมิดแสดงข้อมูลประชากรชาย ส่วนด้านซ้ายแสดงข้อมูลประชากรหญิง ในส่วนฐานของพีระมิดหรือแกนแนวนอนแสดงจำนวนของประชากรจำแนกตามอายุและเพศ (คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา ประชากรศาสตร์และประชากรวิทยา, มปป. และชฎานิศวรร กุลรัตน์มณีพร, 2553)

พีระมิดของประชากรอาเซียน ปี พ.ศ. 2554 เริ่มมีลักษณะฐานแคบ แนวของฐานตั้งเกือบตรงตั้งแต่ประชากรแรกเกิดจนถึงกลุ่มอายุ 25-29 ปี จากนั้นลักษณะของพีระมิดค่อยๆ ลาดสู่ส่วนยอด แสดงว่าอาเซียนในอดีตเคยมีภาวะการเกิดและการตายในระดับสูงมาก่อน จากนั้นสามารถลดระดับการตายและการเกิดได้ ปัจจุบันมีการตายในระดับต่ำมากและมีการเกิดในระดับลดลง โดยสังเกตจากฐานที่เริ่มมีลักษณะแคบหรือสอบเข้า

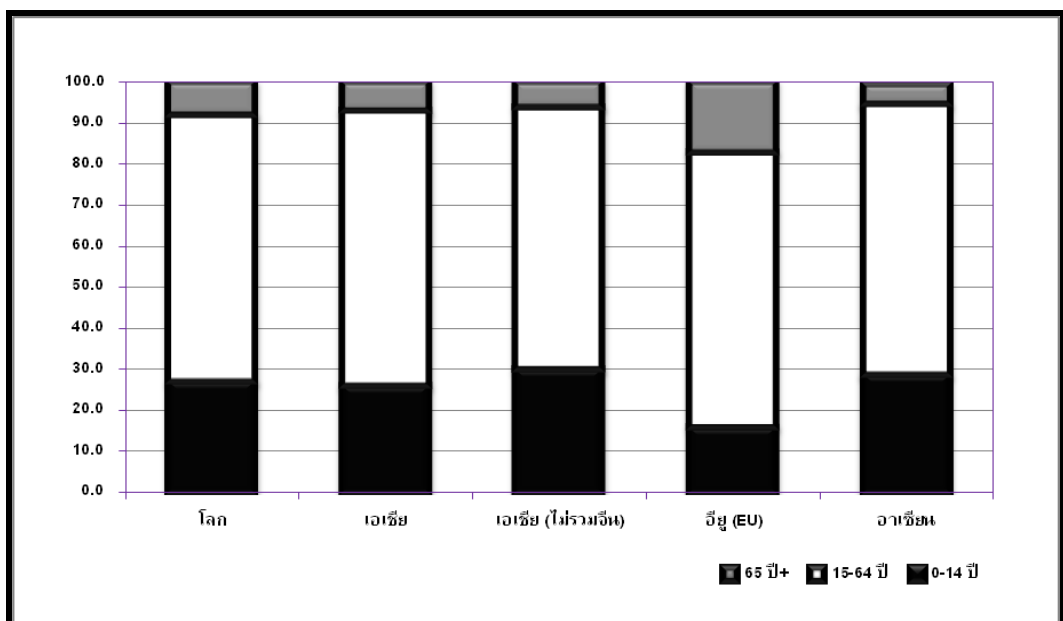
ภาพประกอบที่ 2: พีระมิดประชากรในอาเซียน ปี พ.ศ. 2554

ที่มา: UN, World Population Prospects: The 2010 Revision, CD-ROM Edition, 2011

ภาพประกอบที่ 3: โครงสร้างทางอายุของประชากรจำแนกตามพื้นที่ในอาเซียน ปี พ.ศ. 2554

ที่มา: Population Reference Bureau, 2011 World Population Data Sheet, 2011

ภาพประกอบที่ 4: โครงสร้างทางอายุของประชากรจำแนกตามพื้นที่ ปี พ.ศ. 2554

ที่มา: Population Reference Bureau, 2011 World Population Data Sheet, 2011

เมื่อพิจารณาข้อมูลแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน โครงสร้างทางอายุของประชากร ซึ่งแบ่งเป็น ต่ำกว่า 15 ปี หรือวัยเด็ก อายุ 15-64 ปี หรือวัยแรงงาน และอายุ 65 ปี ขึ้นไปหรือวัยสูงอายุ พบความน่าสนใจในความแตกต่างของโครงสร้างอายุประชากรในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นอย่างมาก

ในกลุ่มวัยเด็ก พบว่า ประเทศที่มีสัดส่วนของเด็กจำนวนมาก (มากกว่า สัดส่วนเด็กเฉลี่ยในอาเซียน) ได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ด้านประชากรวัยแรงงานนั้น พบว่า ประเทศที่มีสัดส่วนวัยแรงงานมากกว่าสัดส่วนโดยเฉลี่ยของอาเซียน ได้แก่ บรูไนดารุสซาลาม อินโดนีเซีย เมียนมาร์ สิงคโปร์ ไทย เวียดนาม ขณะที่ประเทศที่มีสัดส่วนของประชากรสูงอายุโดยเฉลี่ยสูงกว่าอาเซียน ได้แก่ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม (ภาพประกอบที่ 3)

อาเซียนมีอัตราพึ่งพิง (Dependency ratio) โดยรวม เท่ากับ 48.3 คนต่อประชากรวัยแรงงาน 100 คน ทั้งนี้แบ่งเป็นอัตราพึ่งพิงวัยเด็กสูงถึง 39.8 คนต่อประชากรวัยแรงงาน 100 คน ขณะที่อัตราพึ่งพิงวัยสูงอายุ (คำนวณที่อายุ 65 ปี ขึ้นไป) เท่ากับ 8.5 คนต่อประชากรวัยแรงงาน 100 คน เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนประชากรวัยเด็กของอาเซียนกับโลกพบว่า อาเซียนมีสัดส่วนประชากรวัยเด็กมากกว่าโลกเพียงเล็กน้อย สำหรับวัยแรงงานนั้นอาเซียนมีสัดส่วนใกล้เคียงกันกับประชากรโลก ทว่าโดยภาพรวมแล้วอาเซียนมีสัดส่วนสัดส่วนของประชากรวัยสูงอายุน้อยกว่าประชากรโลก (ภาพประกอบที่ 4)

3. การกระจายตัวตามพื้นที่ของประชากรในอาเซียน

ข้อมูลการกระจายตัวตามพื้นที่ของประชากรซึ่งศึกษาจากความหนาแน่นของประชากร นับเป็นข้อมูลหนึ่งของสถานะทางประชากรที่น่าสนใจ โดยข้อมูลนี้มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือขอบเขตของแต่ละประเทศด้วย ทั้งนี้พื้นที่ของแต่ละประเทศเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หรือเปลี่ยนแปลงได้น้อยมาก ปกติแล้วข้อมูลจาก Population Data Sheet ได้คำนวณข้อมูลการกระจายตัวตามพื้นที่ของประชากรหรือความหนาแน่นของประชากรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่ผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อมูลขนาดพื้นที่หรือขอบเขตของแต่ละประเทศให้ได้พิจารณาประกอบด้วย

โดยเฉลี่ยแล้วในพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร มีประชากรอาเซียนอาศัยอยู่ประมาณ 134 คน ประเทศในอาเซียนที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบางหรือไม่หนาแน่น คือ ประเทศลาว สำหรับประเทศที่มีประชากรอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นที่สุด คือ ประเทศสิงคโปร์ ทั้งนี้มีประชากรมากถึง 7,565 คนต่อตารางกิโลเมตร (ตารางที่ 4)

นอกจากประเทศสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นที่สุดในอาเซียนแล้ว สิงคโปร์เป็นประเทศที่นับว่ามีความหนาแน่นของประชากรเป็นอันดับที่สามของโลกด้วย โดยอันดับที่หนึ่งคือ ประเทศโมนาโก (มีความหนาแน่นของประชากร 35,835 คนต่อตารางกิโลเมตร) และอันดับที่สองคือ ประเทศจีนมาเก๊า (มีความหนาแน่นของประชากร คือ 20,731 คนต่อตารางกิโลเมตร) (Population Reference Bureau, 2011)

ตารางที่ 4 : ขนาดพื้นที่ของประเทศอาเซียนและความหนาแน่นของประชากรจำแนกตามพื้นที่
ปี พ.ศ. 2554

ประเทศ	ขนาดพื้นที่ ^ก			ความหนาแน่น ^ข (คนต่อตร. กม.)
	พื้นดิน	พื้นน้ำ	รวม (ตร.กม.)	
อาเซียน (ASEAN)	4,326,131	153,490	4,479,621	134.1
บรูไนดารุสซาลาม	5,265	500	5,765	71
กัมพูชา	176,515	4,520	181,035	81
อินโดนีเซีย	1,811,569	93,000	1,904,569	125
ลาว	230,800	6,000	236,800	26
มาเลเซีย	328,657	1,190	329,847	88
เมียนมาร์	653,508	23,070	676,578	80
ฟิลิปปินส์	298,170	1,830	300,000	319
สิงคโปร์	687	10	697	7,565
ไทย	510,890	2,230	513,120	135
เวียดนาม	310,070	21,140	331,210	265

ที่มา : ^ก Central Intelligence Agency, The World Factbook, 2011

^ข Population Reference Bureau, 2011 World Population Data Sheet, 2011

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากรในอาเซียน

ในทางประชากรศาสตร์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากร ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ ภาวะเจริญพันธุ์หรือการเกิด ภาวะการตาย และการย้ายถิ่น

จากการพิจารณาด้วยข้อมูลอัตราเกิดและอัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (Total Fertility Rate: TFR) พบว่า โดยรวมแล้วอาเซียนมีอัตราเกิดคิดเป็น 20 ต่อประชากรพันคน ผู้หญิงอาเซียนจะมีบุตรโดยเฉลี่ย 2.4 เมื่อพิจารณาแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน พบว่ามีความแตกต่างกันของภาวะเจริญพันธุ์ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1) กลุ่มประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์สูง ได้แก่ ลาว กัมพูชา และฟิลิปปินส์ โดยมี อัตราเกิด เท่ากับ 28, 25 และ 26 ต่อประชากรพันคน และ ค่า TFR เท่ากับ 3.5, 3.3 และ 3.2 ตามลำดับ (ตารางที่ 5) ทั้งนี้ผลจากการที่มีภาวะเจริญพันธุ์สูงจะทำให้มีการเกิดจำนวนมากและนั่นหมายถึง การมีวัยเด็กจำนวนมาก

2) กลุ่มประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ปานกลาง ได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย เมียนมาร์ มี อัตราเกิด เท่ากับ 21, 20 และ 20 TFR เท่ากับ 2.6, 2.4 และ 2.4 ตามลำดับ

3) กลุ่มประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำ ได้แก่ เวียดนาม ไทยและบรูไนดารุสซาลาม โดยมี อัตราเกิด 17, 15 และ 16 TFR เท่ากับ 2.1, 1.8 และ 1.7 ตามลำดับ

4) กลุ่มประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำมาก ได้แก่ สิงคโปร์ ซึ่งมีอัตราเกิด เท่ากับ 10 ต่อ ประชากรพันคน และมีค่า TFR เพียง 1.2

ตารางที่ 5 : อัตราเกิด อัตราตาย อัตราย้ายถิ่นสุทธิ อัตราเจริญพันธุ์รวมยอดและอัตราตายทารก
จำแนกตามพื้นที่ ปี พ.ศ. 2554

ประเทศ	อัตรา เกิด	อัตรา ตาย	อัตราย้าย ถิ่นสุทธิ	TFR ¹	IMR ²	E ₀ ³		
						รวม	ชาย	หญิง
โลก	20	8	-	2.5	46	69	67	71
เอเชีย	19	7	-0	2.2	41	70	68	72
เอเชีย (ไม่รวมจีน)	22	7	-0	2.6	46	68	66	69
อียู (E U)	11	10	2	1.6	4	79	76	82
อาเซียน	20	6	2	2.4	27	70	68	73
บรูไนดารุสซาลาม	16	3	2	1.7	7	77	75	80
กัมพูชา	25	8	-0	3.3	62	61	59	63
อินโดนีเซีย	20	6	-1	2.4	30	71	69	73
ลาว	28	7	-2	3.5	60	65	63	66
มาเลเซีย	21	5	1	2.6	9	74	72	77
เมียนมาร์	20	11	-0	2.4	56	58	56	60
ฟิลิปปินส์	26	5	-3	3.2	23	72	70	74
สิงคโปร์	10	4	25	1.2	2.2	81	79	84
ไทย	15	9	1	1.8	7	69	66	72
เวียดนาม	17	5	0	2.1	15	74	72	76

ที่มา : Population Reference Bureau, 2011 World Population Data Sheet, 2011

^๖ อัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (Total Fertility Rate: TFR) คือ จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่ผู้หญิง 1 คน จะสามารถมีได้ตลอดวัยเจริญพันธุ์

^๗ อัตราตายทารก (Infant Mortality Rate: IMR) คือ จำนวนการตายของทารก (อายุต่ำกว่า 1 ปี) ในรอบปีต่อจำนวนการเกิดมีชีพ 1,000 คน

^๘ อายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life Expectancy at Birth: E_0) คือ อายุเฉลี่ยที่มีชีวิตอยู่ต่อไปตั้งแต่เมื่อแรกเกิด

ข้อมูลอัตราตายและอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด พบว่า โดยเฉลี่ยประชากรในอาเซียน มีอัตราตาย เท่ากับ 6 ต่อประชากรพันคน ประเทศที่มีอัตราตายสูงที่สุดในอาเซียนคือ เมียนมาร์ (11 ต่อประชากรพันคน) ส่วนประเทศที่มีอัตราตายต่ำที่สุดคือ บรูไนดารุสซาลาม (3 ต่อประชากรพันคน) (ตารางที่ 5)

เมื่อพิจารณาอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (E_0) รวมทั้งสองเพศ ในตารางที่ 5 พบว่า มีความหลากหลายในอายุน้อยอย่างมาก โดยมีทั้งกลุ่มประเทศที่มีอายุเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดระหว่างช่วงอายุ 55-59 คือ เมียนมาร์ ช่วงอายุ 60-64 ปี คือ กัมพูชา กลุ่มประเทศที่มีอายุเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดระหว่าง 65-69 ปี คือ ลาวและไทย กลุ่มประเทศที่มีอายุเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดระหว่าง 70-74 ปี คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์และเวียดนาม สุดท้ายคือกลุ่มประเทศที่มีอายุเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดมากกว่า 75 ปี ขึ้นไป คือ บรูไนดารุสซาลามและสิงคโปร์

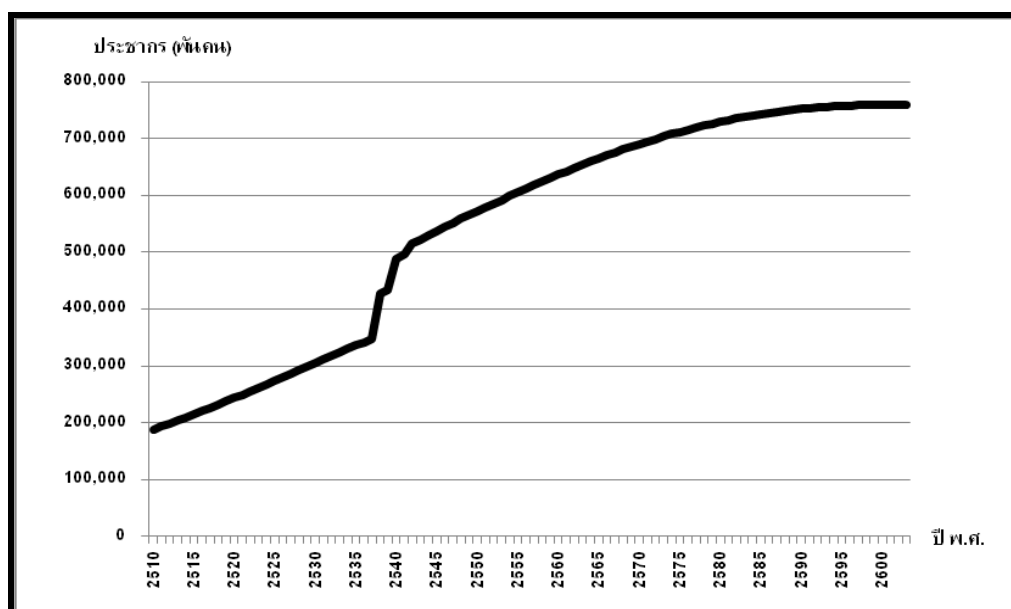
จากการเปรียบเทียบข้อมูลเฉลี่ยของประชากรอาเซียนกับประชากรโลก พบว่า อัตราเกิดของประชากรโลกและประชากรในอาเซียนเท่ากัน ขณะที่อัตราเจริญพันธุ์รวมยอดของประชากรในอาเซียนต่ำกว่าประชากรโลกเล็กน้อย เปรียบเทียบจาก 2.4 กับ 2.6 ข้อมูลอัตราตายของประชากรอาเซียนต่ำกว่าประชากรโลก เปรียบเทียบจาก 6 ต่อพันคน กับ 8 ต่อพันคน สำหรับอัตราตายทารก พบว่าประชากรอาเซียนมีอัตราตายทารกต่ำกว่าประชากรโลกอย่างมาก เปรียบเทียบจาก 30 ต่อพันคน กับ 46 ต่อพันคน ด้านอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด พบว่า ประชากรอาเซียนมีอายุยืนยาวกว่าประชากรโลก 1 ปี (ตารางที่ 5)

การเปลี่ยนแปลงประชากรในประเทศอาเซียน ช่วง ปี พ.ศ. 2510-2603

จากหัวข้อที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ทางประชากรของอาเซียนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประชากรอาเซียนและแต่ละประเทศสมาชิก ในประเด็นนี้จะขอเสนอการเปลี่ยนแปลงประชากรในประเทศอาเซียน ในช่วงปี พ.ศ. 2510-2603 หรือปี ค.ศ.

1967-2060 ซึ่งเป็นข้อมูลจากการคาดประมาณประชากรขององค์การสหประชาชาติ (United Nation, 2011)

แนวโน้มประชากรอาเซียนเป็นไปในทิศทางเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน (ภาพประกอบที่ 5) โดยในอดีตตั้งแต่เริ่มก่อตั้งอาเซียนมีประชากรไม่ถึง 200 ล้านคน เนื่องจากมีประเทศสมาชิกเพียง 5 ประเทศ ทั้งนี้แนวโน้มของประชากรมีจำนวนมากขึ้นมาเป็นลำดับ จนกระทั่งประมาณช่วง ปี พ.ศ. 2538-2542 มีอาเซียนมีประเทศสมาชิกเพิ่มเติมจนครบ 10 ประเทศ ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวจำนวนประชากรมีเพิ่มมากผิดปกติ อย่างไรก็ตามหลังจากช่วงเวลาที่อาเซียนมีประเทศสมาชิกครบ 10 ประเทศ พบว่า แนวโน้มจำนวนประชากรยังคงเพิ่มขึ้นและจากการคาดประมาณประชากรในอาเซียน พบว่าในอีก 50 ปีข้างหน้า ขนาดของประชากรในอาเซียน ยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แต่ภายหลัง ปี พ.ศ. 2595 เป็นต้นไป หรืออีกประมาณ 40 ปี จำนวนประชากรอาเซียนจะเริ่มมีจำนวนคงที่

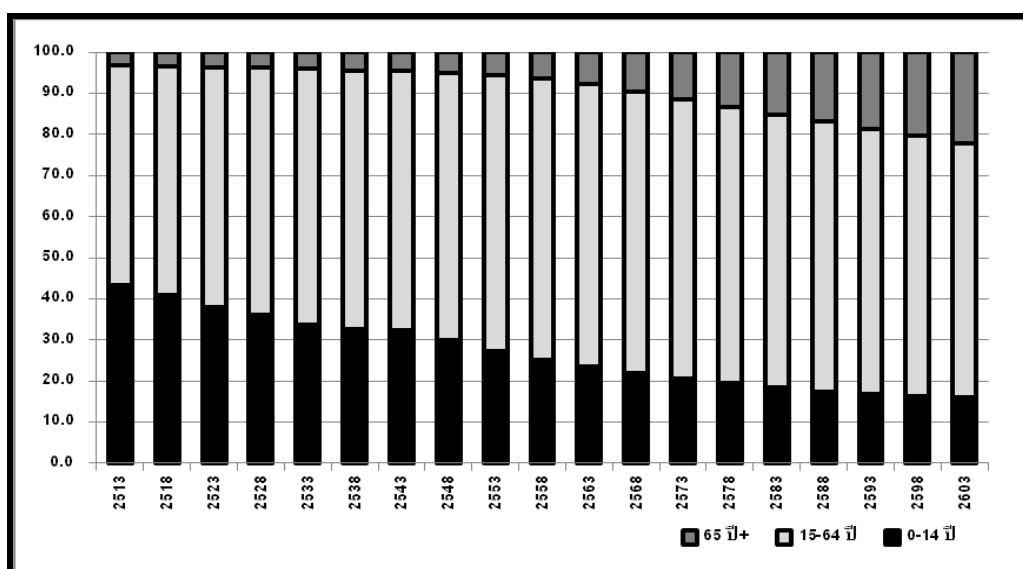
ภาพประกอบที่ 5 : การเปลี่ยนแปลงและการคาดประมาณขนาดของประชากรอาเซียน ปี พ.ศ. 2510-2603

ที่มา: UN, World Population Prospects: The 2010 Revision, CD-ROM Edition, 2011

สำหรับโครงสร้างทางอายุของประชากรอาเซียนจากในอดีตจนถึง ปี พ.ศ. 2603 นั้น พบว่า ข้อมูลมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง โดยในอดีตประชากรวัยเด็กมีจำนวนสูงมาก (มีสัดส่วนเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด) แต่สัดส่วนดังกล่าวกลับค่อยๆ ลดลงเป็นลำดับ อย่างไรก็ตามสัดส่วนของประชากรวัยสูงอายุกลับมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2568 ถือว่าเป็นปีที่

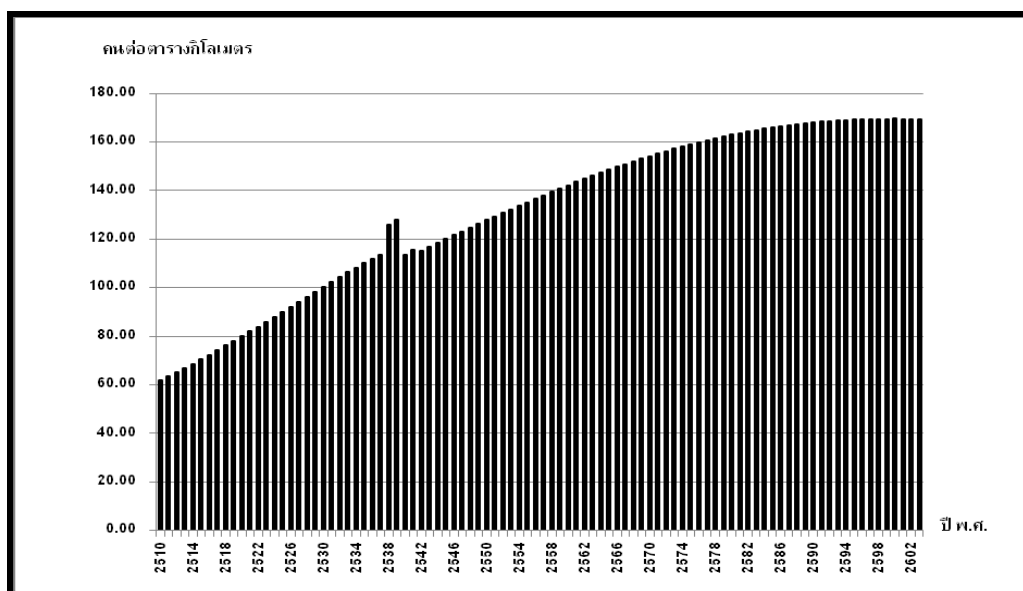
อาเซียนก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุ โดยเริ่มมีสัดส่วนประชากรสูงอายุเกินกว่า ร้อยละ 10 อาจถือได้ว่า ในช่วงระยะเวลานี้สังคมอาเซียนมีการเปลี่ยนผ่านจากสังคมที่มีภาวะพึ่งพิงวัยเด็กมาเป็นภาวะพึ่งพิงวัยสูงอายุ ซึ่งหมายความว่า ประชากรวัยแรงงานแทนที่จะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กกลับต้องมีภาระในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้นนั่นเอง (การศึกษาประชากรสูงอายุ คำนวณจากประชากรที่มีอายุ 65 ปี ขึ้นไป ทั้งนี้หากใช้ประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป อาเซียนน่าจะเข้าสู่สังคมสูงอายุเร็วกว่านี้) (ภาพประกอบที่ 6)

แนวโน้มความหนาแน่นของประชากรในอาเซียนมีเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ โดยก่อนที่อาเซียนจะมีประเทศสมาชิกครบ 10 ประเทศนั้น บางช่วงเวลาความหนาแน่นของประชากรมีลักษณะเพิ่มขึ้นผิดปกติ สำหรับในอนาคตอีกประมาณ 50 ปี ความหนาแน่นของประชากรในอาเซียนยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และเริ่มคงที่เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2595

ภาพประกอบที่ 6: การเปลี่ยนแปลงและการคาดประมาณโครงสร้างทางอายุของประชากรอาเซียน ปี พ.ศ. 2513-2603

ที่มา: UN, World Population Prospects: The 2010 Revision, CD-ROM Edition, 2011

ภาพประกอบที่ 7: การเปลี่ยนแปลงและการคาดการณ์ความหนาแน่นของประชากร

ปี พ.ศ. 2510-2603

ที่มา: UN, World Population Prospects: The 2010 Revision, CD-ROM Edition, 2011

สรุปและข้อเสนอแนะ

นับได้ว่า “อาเซียน” (ASEAN) นั้นมีประวัติมายาวนานกว่า 40 ปี โดยเริ่มก่อตั้งใน ปี พ.ศ. 2510 ปัจจุบันมีประเทศสมาชิกรวม 10 ประเทศ ซึ่งเป็นประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันอาเซียนมีประชากรประมาณ 600 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 8.6 ของประชากรในโลก ข้อมูลจากพีระมิดประชากรอาเซียนพบว่า ปัจจุบันอาเซียนมีการตายในระดับต่ำมากและมีการเกิดในระดับลดลง อาเซียนมีอัตราพึ่งพิงโดยรวม เท่ากับ 48.3 คนต่อประชากรวัยแรงงาน 100 คน โดยมีอัตราพึ่งพิงวัยเด็กสูงถึง 39.8 ขณะที่อัตราพึ่งพิงวัยสูงอายุ เท่ากับ 8.5 คน ทว่าอาเซียนมีสัดส่วนสัดส่วนของประชากรวัยสูงอายุน้อยกว่าประชากรโลกโดยเฉลี่ย แต่ในอนาคตทิศทางการพึ่งพิงจะเปลี่ยนจากวัยเด็กเป็นวัยสูงอายุ อัตราเจริญพันธุ์รวมยอดของประชากรในอาเซียน คือ 2.4 อัตราตาย ประมาณ 6 ต่อพันคน อายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด คือ 70 ปี

แนวโน้มจำนวนประชากรอาเซียนยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องไปอีกกว่า 40 ปี ทั้งนี้จะพบว่า ข้อมูลการจากคาดประมาณ ประชากรอาเซียนจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 700 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2572 หรือใช้เวลาอีก 18 ปี และประชากรอาเซียนจะเพิ่มขึ้นจนถึงประมาณ 758 ล้านคน จากนั้นจึงแนวโน้มจำนวนประชากรคงที่

สำหรับในด้านการกระจายตัวของประชากรอาเซียน พบว่ามีแนวโน้มเช่นเดียวกับจำนวนประชากรอาเซียน กล่าวคือ มีการกระจายตัวของประชากรเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม แต่ทว่าภายหลังจาก ปี พ.ศ. 2558 ที่มีการเปิดเสรีอาเซียน โดยมีการรวมกันเป็นหนึ่งในของประเทศอาเซียนภายใต้กรอบคิดที่ว่า “One Vision, One Identity, One Community” อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากด้านข้อมูลการกระจายตัวของประชากรที่เป็นสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในอาเซียนนั่นเอง

จากการเปลี่ยนแปลงทั้งขนาด โครงสร้าง และการกระจายตัวของประชากร นำไปสู่ปัญหาที่ทำนายในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับทางประชากรศาสตร์ อันได้แก่ ปัญหาแรงงาน ปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัญหาภาวะเจริญพันธุ์ต่ำหรือการเกิดน้อย และปัญหาผู้สูงอายุของประเทศอาเซียน เป็นต้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมต่างๆ ต่อประเทศสมาชิก

ดังนั้นอาเซียนจึงมีความจำเป็นต้องเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ทางประชากรที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยอาจมีการศึกษาวิจัย วางแผนนโยบายการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับปัญหาทางประชากรอาเซียน และอาจมีการศึกษาถึงแนวคิดต่างๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการปันผลทางประชากร (Demographic Dividend) (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2546, 2547 และ พัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน, 2550) ที่มีสมมติฐานว่า เมื่ออาเซียนมีการรวมกลุ่มของประเทศสมาชิกถึง 10 ประเทศ ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านโครงสร้างทางประชากร น่าจะทำให้อาเซียนมีการเกิดขึ้นของการปันผลทางประชากรเกิดขึ้นมากกว่า 1 ครั้ง และประเทศสมาชิกสามารถแบ่งเบาปัญหาและผลกระทบทางประชากรซึ่งกันและกันได้ มีการพึ่งพากันของแรงงานต่างๆ และอาจมีการไหลเวียนของแรงงานในกลุ่มประเทศที่มีแรงงานอย่างเหลือเฟือไปสู่กลุ่มประเทศที่ขาดแคลนแรงงาน เป็นต้น แนวคิดนี้จึงน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งให้กับประเทศไทยในการหาทางออกและการรับมือกับปัญหาของประเทศในอนาคต

ขอขอบคุณ

บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการเตรียมความพร้อมด้านคุณภาพชีวิตสู่ประชาคมอาเซียน โครงการย่อยที่ 3 ด้านพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและการดูแลสุขภาพในสังคมสูงอายุ ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการต่างประเทศ. (2553). *รวมข้อมูลอาเซียน*. [ในสายตรง].

แหล่งที่มา <http://www.mfa.go.th/web/2670.php?id=21414> (1 เมษายน 2554).

เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2546). *การบันทึผลทางประชากรอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทย*. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 1.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2547). *6 ปีทองสุดท้ายของโอกาสการแข่งขันทางเศรษฐกิจ: ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 1.

คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาประชากรศาสตร์และประชากรวิทยา. มปป. *เอกสารการสอนชุดวิชาประชากรศาสตร์และประชากรวิทยา หน่วยที่ 1-7*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์. (อัดสำเนา).

ชญาธิศวรร์ กุศลรัตนมณีพร. 2553. *เอกสารประกอบการสอน วิชา สค 131 ประชากรศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม แอนด์ เอ็ม เลเซอร์พริ้นต์.

พัชรวิไล วงศ์บุญสิน. (2550). *โครงสร้างทางประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปของประชาคมอาเซียน: โอกาสหรือภาวะคุกคาม ?*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Association of Southeast Asian Nations. (2011). *Association of Southeast Asian Nations: One Vision, One Identity, One Community*. [ในสายตรง].

แหล่งที่มา <http://www.aseansec.org/index2008.html> (1 เมษายน 2554).

Central Intelligence Agency. (2011). *The World Factbook*. [Online]

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (25 October 2011).

Population Division, United Nations. (2011). *World Population Prospects:*

The 2010 Revision, CD-ROM Edition. [Online]

<http://esa.un.org/wpp/Excel-Data/population.htm> (25 October 2011).

Population Reference Bureau. (2011). *2010 World Population Data Sheet*. [Online]

<http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2010/world-population-data-sheet.aspx> (20 March 2011).

Population Reference Bureau. (2011). *2011 World Population Data Sheet*. [Online]

<http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2011/world-population-data-sheet.aspx> (25 October 2011).

Siam Intelligence. (2554). *อาเซียนโดยสุรนันทน์ เวชชาชีวะ*. [ในสายตรง]

แหล่งที่มา <http://www.siamintelligence.com/asean-by-surand/> (1 เมษายน 2554).

Wikipedia. (2011). *สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. [ในสายตรง]

แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki> (1 เมษายน 2554).

Yaukey, David. 1985. *Demography: The Study of Human Population*. New York: St. Martin's Press.